

ARCHIWA, BIBLIOTEKI I MUZEA KOŚCIELNE. T. 10

BP WINCENTY URBAN

KATALOG
ARCHIWUM ARCHIDIECEZJALNEGO
WE WROCŁAWIU

RĘKOPISY

LUBLIN 1965

W S T Ę P

1. RYS DZIEJÓW ARCHIWUM ARCHIDIECEZJALNEGO WE WROCŁAWIU

Spośród opracowań zajmujących się Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu * trzy szczególnie przynoszą informacje o jego dziejach, organizacji i zasobie. W r. 1908 ks. dr Józef Jungnitz w szkicu pt. *Das Breslauer Diözesanarchiv*¹ podał w zarysie jego dzieje. Ks. dr Wincenty Urban, naprzód w r. 1948 — w artykule pn. *Archiwum Diecezjalne we Wrocławiu*², a następnie w r. 1956 — w rozprawce pt. *Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu*³, nawiązując do przeszłości, omówił przede wszystkim stan zachowanych zbiorów opisywanej instytucji po drugiej wojnie światowej.

Archiwa kościelne stanowią niewątpliwie bogate złoża najrozmaitszych materiałów dla chętnych badaczy naukowych. Zachodzi więc potrzeba zaznajomienia szerszych kół historyków z ich zbiorami, aby tym sposobem ułatwić poszukiwania archiwalne.

Podczas drugiej wojny światowej bezcenne niekiedy zabytki archiwalne padły ofiarą barbarzyńskiego niszczenia. Wojenny szal nie darował starym dokumentom i rękopisom, będącym świadkami bogatej, niekiedy tragicznej, ciężkiej i smutnej doli i niedoli narodowej. Dzisiaj więc każdy ocalały zabytek archiwalny nabiera dla nas tym większej wartości i wymaga od nas szczególniejszej pieczołowitości, abyśmy mogli przekazać go w nienaruszonym stanie dla przyszłości.

Diecezja wrocławska, istniejąca od r. 1000 (od r. 1929 archidiecezja), posiadała odpowiednie do swej przeszłości materiały archiwalne. Do

* Wspomniane archiwum nagromadziło w ciągu dziejów nie tylko wielką ilość dokumentów i akt, ale także (może niepotrzebne, gdyż na miejscu jest biblioteka i muzeum kościelne) pewną liczbę rękopisów bibliotecznych, druków a nawet przedmiotów muzealnych (np. obrazy). Tamtejszy zasób archiwalny, zwłaszcza rękopisy, był jeszcze w czasie administracji niemieckiej ułożony niemethodycznie, a więc nie kancelariami i zespołami akt ale rzeczowo, i to nie zawsze według ważności grup i haseł. Ponadto poszczególne grupy akt niepotrzebnie podzielono na dwie, prawie paralelne, części. Autor katalogu musiał w zasadzie honorować dawniejsze podziały i sygnatury, które już przed nim dostały się do opracowań i publikacji naukowych. W następstwie tego nie mógł on pod tym względem dostosować swej pracy do dzisiejszych wymagań archiwistyki. Redakcja „Archiwów” drukując dzieło w tym ujęciu ani na chwilę nie wątpi o jego treściowej wartości oraz użyteczności dla nauki historycznej (przyp. Red.).

¹ Breslau 1908. Separatabdruck aus Nr 411, 413, 417, der *Schlesischen Volkszeitung*.

² *Nasza Przeszłość*. [T.] 4: 1948 s. 311—316.

³ *Archeion*. [T.] 25: 1956 s. 309—320.

najstarszych dokumentów diecezjalnych należała bulla protekcyjna, wystawiona przez papieża Hadriana IV 23 kwietnia 1155 roku⁴. Przez długi czas uważano bullę za zaginioną, aż 25 lipca 1905 r. odnalazł ją przypadkowo ks. Jungnitz. W r. 1942 wywieźli ją Niemcy z Wrocławia, razem z innymi zbiorami archiwalno-bibliotecznymi, do Sobótki i do tej pory nie udało się jej odzyskać. Ks. dr Kurt Engelbert, do r. 1946 dyrektor Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego oraz Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu, na kwerendy ks. W. Urbana odpowiedział z Hildesheim (24 VIII, 28 IX 1947 i 26 II 1948), że bulla zaginęła najprawdopodobniej po ustaniu działań wojennych⁵. Podobnie druga bulla protekcyjna, wydana dla biskupstwa wrocławskiego przez papieża Innocentego IV w r. 1245, przepadła w Kamieńcu Ząbkowickim w czasie wojennej ewakuacji.

Średniowieczne dzieje Śląska notują, przybierającą ciągle na sile, kolonizację na prawie niemieckim. W związku z owym ruchem społeczno-gospodarczym wzrastała liczba dokumentów. W połowie XV w. liczba ich była pokaźna i dochodziła do 1400.

Ówczesne władze kościelne okazały wiele troskliwości i zapobiegliwości około przechowywania dokumentów. Przechowywano je w katedrze, w „górnej zakrystii”, znajdującej się nad właściwą zakrystią. Wejście do niej prowadzi schodami z zakrystii kanonickiej. Dokumenty trzymano w skrzynkach, oznaczonych odpowiednimi sygnaturami. Kapituła katedralna sprawowała nad nimi nadzór. Układ dokumentów wówczas był rzeczowy i chronologiczny. Około r. 1400, za biskupa Wacława, księcia legnickiego, wysortowano przywileje i przechowywano je w skrzyni oznaczonej literą B.

W czasie rządów biskupa Piotra Nowaka (1447—1456), zasłużonego odnowiciela życia religijnego po burzy husyckiej na Śląsku, kapituła wrocławska postanowiła sporządzić specjalną szafę na przechowywanie archiwaliów. Wykonanie tego postanowienia poruczono w r. 1455 kanonikowi Janowi Paszkowiczowi⁶.

⁴ Bulla była oznaczona sygn. C. 46.— Por. Kodeks dyplomatyczny Śląska. Zbiór dokumentów i listów dotyczących Śląska. Wyd. K. Maleczyński. T. I. Wrocław 1956 (ściśle: 1951—1956) nr 35.

⁵ Zabrali ją Niemcy. W r. 1954 bulla ta była pokazana w Monachium na wystawie pt. Die Zeugnisse des Evangeliums im deutschen Osten. — Por. U. Bunzel: Haupt- und Pfarrkirche St. Maria Magdalena zu Breslau. Ulm a/Donau 1960 s. 5.

⁶ Jan Paszkowicz, kanonik kapituły wrocławskiej w l. 1447—1484, zmarł 21 VI 1484.— Proboszcz parafii św. Jakuba w Nysie, Jan Feliks Ambrozy Pedewitz († 1705), podaje w dziele pt. Historia ecclesiastica ecclesiae parochialis s. Jacobi Nissae (wyd. B. Ruffert, Neisse 1905 s. 31), że Paszkowicz był kanonikiem wrocławskim, dziekanem otmuchowskim a także posiadał inne beneficja (w Głogowie, Legnicy, Brzegu); mniej dbał o duszpasterstwo.— Por. też Völkel: Die persönliche Zusammensetzung des Neisser Kollegiatkapitels während seiner Residenz in der Altstadt Neisse 1477—1650 an der Kollegiatkirche ss. Johannes Ev und Nikolaus. Neisse 1938 s. 172—173. (*Bericht der Wissenschaftlichen Gesellschaft Philomatie in Neisse*. 42).

Szafa ta jest wykonana z drzewa dębowego (dł. 3,20 m, wys. 1,86 m, głębokość 0,94 m). Na górnym fryzie widnieje napis: *Anno domini MCCCCLV dominus Johannes Paschkowicz, canonicus, procurator ac magister fabrice ecclesie Wratislaviensis, hanc almariam comparavit et constat 35 florenis de pecuniis ecclesie*. Szafa ma żelazne zamknięcia i zawiasy oraz posiada osiem otworów do wietrzenia. W środku fryzu mieści się herb Paszkowicza (łabędź na zielonym polu). W środku znajduje się 48 szuflad, oznaczonych literami alfabetu; od szuflady 25 do 48 do poszczególnych liter dodawana jest jeszcze litera A. W szafie tej, stojącej w górnej zakrytych, mieściły się dokumenty aż do r. 1846, w którym kapituła sporządziła w tym celu w bibliotece nową szafę. Kardynał Jerzy Kopp polecił przenieść szafę archiwalną z XV w. do nowego archiwum. Obecnie znajduje się ona w Muzeum Archidiecezjalnym⁷.

Oprócz szafy archiwalnej kapituła pomyślała o innej ważnej sprawie. Ponieważ przez używanie dokumenty oryginalne niszczyły się, przeto dla zapobieżenia dalszym uszkodzeniom pergaminów sporządzono dla codziennego użytku ich odpisy w formie specjalnej księgi. Najstarszy taki kopiarz pochodzi z połowy XIV w., drugi z końca XIV i z początku XV, a trzeci z r. 1455. Wszystkie trzy kopiarze złączono z czasem w jedną księgę, nazwaną od ciemnej oprawy *Liber Niger*.

Kodeks ten o wymiarach 24,5 x 34 cm, oprawny jest w deskę i skórę (dawniej czarną, obecnie mocno wytartą). Na grzbiecie dana jest skóra nowa. Zachowały się mosiężne jego narożniki; w środku oprawy posiada ozdobny guz mosiężny; zapinki były dwie, obecnie oderwane. Karta ochronna papierowa, a na niej nowsza zapiska: *dies ist das eigentliche liber niger, worauf sich das Statutenbuch pag. 138 beziehet*. Wszystkie inne karty są pergaminowe.

Pierwsza karta pergaminowa jest nieco zniszczona na skutek używania. Tekst na pierwszej karcie rozpoczyna się słowami: *Capituli Ecclesie Wratislaviensis – Juramentum Episcopi prestandum ante eius admissionem seu receptionem*. Następnie podany jest tekst przysięgi. Na drugiej stronie tej samej karty znajduje się miniatura rozmieszczona na dwóch polach. Na górnym polu jest św. Wincenty Lewita i św. Jan Ewangelista. Trzymają oni w rękach rozwinięty pergamin z tekstem wyjętym z początku ewangelii św. Jana i św. Marka oraz z końca ewangelii św. Łukasza i św. Mateusza. Na drugim polu przedstawieni są dwaj aniołowie, trzymający rozwinięty pergamin z formułą przysięgi składanej przez miasta księstwa biskupiego nowemu biskupowi. Nad

⁷ Por. A. Nowack: Führer durch das Erzbischöfliches Diözesanmuseum in Breslau, Breslau 1932 s. 28.— J. Jungnitz: Ein mittelalterlicher Archivschrank. *Jahrbuch des schlesischen Museums für Kunstgewerbe und Altertümer*. Bd 1: 1900 s. 80—82.— M. Rehorowski: Gotycka szafa archiwalna Jana Paszkowicza z roku 1455. *Archeion*. [T.] 31: 1959 s. 83—86.

całą tą miniaturą widnieje herb kapituły wrocławskiej (sześć lilii), głowa św. Jana Chrzyciela na misie i orzeł śląski.

Na drugiej i trzeciej karcie pergaminowej zamieszczony jest katalog biskupów wrocławskich, od Hieronima (podane daty jego pontyfikatu: 1051—1062 są błędne) do Jodoka z Rozembergu, przy którym umieszczono datę jego elekcji — 1456; inna ręka, współczesna pierwszej, dopisała datę jego śmierci, ale fałszywie, mianowicie r. 1468.

Czwarta i piąta karta jest czysta, szósta wycięta, a na siódmej podano rejestr rzeczowy rękopisu, zaczynający się od litery A. Chociaż rejestr rozpoczyna się od A, to tekst rejestru podany jest od słów: *Bulla Adriani pape quarti de anno domini Millesimo CLiiii, in qua recipit* sub protectionem sanctorum Petri et Pauli apostolorum ad sedem apostolicam Ecclesiam Wratislaviensem et singula bona ipsius — —. Imię *Adriani* jest podkreślone, aby przez to utrzymać łączność z literą A w rejestrze. Odpis bulli papieża Hadriana IV podany jest na k. 324, 325 i 326. Następny tytuł rejestru zamieszczono pod *Altare sancti Andree*. Cały rejestr aż do litery Z obejmuje 33 k. Po rejestrze jedna karta jest nie zapisana.

Właściwy kopiariusz dokumentów rozpoczyna się od słów: *Privilegium loci circa Rosental*. Paginacja do k. 474 jest obustronna, od 475 do 494 jednostronna. Od k. 495 do 497 paginacja zaznaczona jest (w r. 1952) ołówkiem. Cztery ostatnie karty są bez paginacji i nie zapisane⁸.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę czas przepisywania dokumentów, czy też ich streszczania, to po rejestrze alfabetycznym do k. 347 znajduje się najmłodsza część kopiariusza, do k. 388 — część starsza i do k. 455 — najstarsza. Przy końcu tekstu podane są dodatki z XV i XVI w. Najstaranniejsze pismo posiada część najstarsza. Kopiariusz obejmuje 767 odpisów.

Wartość tego kopiarza wzrasta jeszcze z tego względu, że w późniejszych czasach zaginęły bezpowrotnie niektóre dokumenty oryginalne.

Opieka nad dokumentami, złożonymi w szafie archiwalnej, powierzona była dwom kanonikom (*clavigeri*), którzy posiadali klucze od szafy i swobodny dostęp do niej.

Mimo czujnej opieki kapituły nad archiwaliami zakradły się i tutaj z czasem pewne niedociągnięcia i okazała się konieczność przeprowadzenia dokładnej rewizji materiałów. Tej ważnej pracy podjęli się w l. 1601—1603 kanonicy: Waclaw Hancke, Jan Fersius, Mikołaj Tinzmann i Adam Ursinus⁹. Najdokładniej jednak zbadał

⁸ Liber Niger został zmikrofilmowany w l. 1952—1953.

⁹ Por. G. Zimmermann: *Das Breslauer Domkapitel im Zeitalter der Reformation und Gegenreformation (1500—1600)*. Weimar 1938.

w l. 1617—1619 zbiory archiwalne kanonik Fryderyk Berghius. Uwieńczeniem jego pracy jest repertorium dokumentów, zwane *Liber Bergianus*. Pełny jego tytuł brzmi: *Index privilegiorum ac aliorum scriptorum, quae sunt in Archivis Ecclesiae et Capituli Wratislaviensis, concinnatus opera Frid. Berghii, canonici Wratislaviensis, MDCXIX*. Księga ta zawiera regesty dokumentów w podziale rzeczowym. Berghius przedłożył wynik swej pracy kapitule na posiedzeniu w dniu 19 lipca 1619 r.¹⁰

Dzieło to pisane jest na papierze o wymiarach 31 x 39 cm; oprawne jest w tekturę i skórę; tłoczenia oprawy mają wzory geometryczne i roślinne¹¹; nie posiada pełnej paginacji, jedynie zaznaczone są strony od 1 do 154. Na k. 7 podane są: *Tituli huius indicis sive registii*. Rejestr ten jest ułożony według haseł alfabetycznych, do których dołączone są sygnatury oryginalnych dokumentów:

Abbates, abbatissae	sygnatura — RR
Acta iuridica diversa	Y
Alienationes bonorum Episcopatus	K
Alienationes decimarum sive fertorum episcopalium	K
Allodia et villae Capituli	B et BB
Allodia Capituli abalienata	CC
Allodia Episcopatus vel sub Episcopatu	AA
Allodia Episcopatus alienata	KK
Altaria	GG et SS
	(w tym miejscu inna ręka dopisała privilegiata) WW
Altaria extra Wratislaviam	X
Appellationes per Capitulum factae	Y
Archidiakonatus	M
Alumnatus	(dopisane później) XX
Bullae pontificiae et aliae literae Summorum Pontificum	R et WW
Canonici accusati, eorumque actiones et causarum prosecutiones	Z
Cancellariatus, cantoria	M
Capellae sive sacella extra Wratislaviam	X
Castra Episcopatus	DD
Castra Episcopatus alienata	KK
Census annui et perpetui	N
Census reemptitii in Wratislaviensi districtu et villis venerabilis Capituli ubicumque sitis, itemque sanctae Crucis ac Vicariorum	O et TT
Census reemptitii in reliquis Silesiae ducatibus, excepto Episcopatu et Wratislaviensi districtu	P
Census reemptitii in oppidis ac villis, vel etiam super redditibus ac censibus Episcopatus	Q

¹⁰ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu (cyt. AAW): III b 12 s. 403; A. R. D. Berghius archiviorum a se in ordinem digestorum indicem Ven. Cap. obtulit. Qui non solum pro singulari impenso labore et industria solemnis gratiae agenda sed insuper conclusum, ut eidem residuum debitum fabricae remittatur, et de maiori aliquo munusculo insuper spes fiat.

¹¹ Reperację oprawy rękopisu przeprowadzono w r. 1953.

Census alio quam ad Capitulum aut ecclesiam s. Johannis spectantes	X
Civitates episcopales	DD
Concordiae, concordata, compactata, transactiones, quoquo modo ad capitulum spectantes	D
Coadiutorum assumptio cum spe successionis	S
Cessiones	LL
Confirmationes emptorum aut aliorum contractuum	LL
Contractus episcoporum et Capituli cum aliis celebrati	LL
Contributiones sive steurae et alia subsidia	E
Custodia, subcustodes, sanctuarii, sacristani	M
Decimae	F
Debita contracta vel soluta	G
Decimarum alienationes	K
Decanatus	M
Deposita scripta apud Capitulum	OO
Eisenhammer	H
Episcoporum electio et introductio	S
Episcoporum obligationes vel gratiae Capitulo factae	EE
Episcopi contra Capitulum vel canonicos procedentes	EE
Episcoporum ministri, item tenuarii, hypothecarii et feudatarii	II
Excommunicationes et monitaria contra inimicos ecclesiae et Capituli	T et YY
Episcoporum iurisdictio, autoritas et precellentia	NN
Exemptio Capituli et cleri Wratislaviensis ab omni telonio et gabellis	C
Fabrica s. Johannis et eo spectantia	PP
Fertones episcopales	F
Fertonum episcopaliū alienationes	K
Feuda episcopalia	II
Fundationes piaē	V et YY
Glashütte	H
Hospitale s. Johannis et villa Krintsch	I et AAA
Hypothecarii episcopales et eorum reversales	II
Indulgentiarum promulgationes et pecuniales inde collectiones	R et WW
Insula s. Johannis	A
Inventaria episcoporum	VV
Juridica acta diversa	Y
Jurisdictio plena Capituli ab episcopis accepta	EE
Jus Capituli sede vacante	S
Jus ducale Capituli in suas villas	L
Jus patronatus in quasdam ecclesias et altaria	MM
Libertas cleri Wratislaviensis ab aliis oneribus	C
Maldratae	F
Minerae	H
Ministri episcopales eorumque reversales	II
Monachi, moniales, monasteria	RR
Molendina Episcopatus et Capituli	QQ
Monetae cudendae ius	H
Monitoria et excommunicationes contra varios ecclesiae et Capituli hostes	T et YY
Nuntiis apostolicis pecuniae datae vel negatae	R et WW
Oppida Episcopatus	DD

Oppignerationes Episcopo vel Capitulo vel per Episcopum ac Capitulum factae	G
Pecuniae ex indulgentiis	R et WW
Pecuniae nuntiis apostolicis datae vel negatae	R
Piscaturae ac piscinae Capituli vel Episcopi vel sub Episcopatu	FF
Praelaturae ecclesiae Wratislaviensis	M
Praepositura	M
Praedia Capituli	BB
Privilegia singularia Episcopo vel Capitulo data. Maiestetbriefe	C et L
Privilegia regum et principum contra oppressores ecclesiasticae libertatis	T et YY
Processus iuridici contra turbatores Ecclesiae item contra haereticos eorumque fautores	T et YY
Protestationes per Capitulum factae	Y
Querelae sive accusationes per Capitulum factae	Y
Reditus alio quam ad Capitulum et ecclesiam s. Johannis spectantes	X
Reversales ministrorum, tenentiariorum, hypothecariorum ac feudatariorum Episcopi	II
Sanctuarii, sacristani, subcustodes	M
Schola et scholares pauperes	I
Scholasteria	M
Sententiae judiciales vel arbitrariae contra invasores Ecclesiae	T et YY
Sententiae pro Capitulo per privatos accusato latae	Y
Sententiae inter ecclesiasticos et seculares latae	Y
Sententiae contra clericum	Z
Statuta Capituli et eo spectantia	HH et XX
Synodi et statuta synodalia ibidem	
Secreta	(dopisane później) Z
Transactiones et concordiae quoquo modo ad Capitulum spectantes	D et P
Testamenta episcoporum, canonicorum et vicariorum et inventaria	V
Tenuarii episcoporum	II
Venditiones bonorum episcopatus	K
Vexationes Capituli	Z
Villae Capituli	B et BB
Villae Capituli alienatae	CC
Villae Episcopatus vel sub episcopatu	AA et VV
Villae Episcopatus alienatae	KK
Villae fabricae s. Johannis	PP
Villae ad Capitulum et ecclesiam non spectantes	X
Wratislavienses et varia cum vel ab iis acta, quae Ecclesiam et Capitulum concernunt	W
(Dopisane później:) Not. Delineatio altaris et tabernaculi ad lit. RR. reposta est.	
Emptio scultetiae Tscheschinensis 1726	PP
Emptio boni defuncti Georgii Jazunus	PP
Rustici in villa Tscheschinensi 1739.	

Praca Berghiusa była wielką pomocą w badaniach archiwalnych i naukowych¹². Na jej podstawie dokonano około r. 1630 spisu archiwaliów diecezjalnych porządkując je według siedmiu tytułów:

¹² W r. 1954 ks. W. Urban przygotował do druku inwentarz archiwalny Berghiusa.

1) dokumenty papieskie,	5) dokumenty książąt,
2) „ nuncjuszy,	6) „ biskupów,
3) „ cesarzy,	7) „ opatów i różne.
4) „ królów,	

Inwentarz Berghiusa i ostatnie spisy okazały się bardzo praktyczne w swych skutkach wobec zniszczenia archiwaliów w czasie wojny trzydziestoletniej. Już na posiedzeniu w dniu 18 kwietnia 1631 r. kapituła, po otrzymaniu wiadomości o zajęciu Frankfurtu n/Odrą przez wojska króla Gustawa Adolfa, postanowiła zabezpieczyć kosztowności ze skarbcza i archiwalia. Miejszem zabezpieczenia tych przedmiotów miał być zamek cesarski we Wrocławiu¹³. Wprawdzie Gustaw Adolf nie skierował wtedy swych zastępów do Wrocławia, ale jego sprzymierzeńcy zagrozili miastu w lecie 1632 r. W dniu 12 sierpnia tegoż roku syndyk Dresler zabrał w pośpiechu z sali kapitulnej registry archiwalne, statuty oraz inne akta i umieścił je w zamku¹⁴. Wojska cesarskie opuściły Wrocław i w dniu 9 września 1632 r. Ostrów Tumski dostał się w ręce oddziałów sasko-brandenburskich i szwedzkich. Wojska nieprzyjacielskie dały odczuć mieszkańcom Ostrowia Tumskiego całą grozę wojny, niszcząc wiele zabytków archiwalnych i bibliotecznych¹⁵. Część rozrzuconych dokumentów zdołali odnaleźć uczniowie szkoły katedralnej i dostarczyć archidiakonowi oraz seniorowi u św. Marii Magdaleny — Janowi Paritiusowi, który przekazał je na właściwe miejsce. Podobnego losu doznały archiwalia nyskie.

Trudności wojenne we Wrocławiu trwały przez kilka lat. Dopiero w r. 1635 zapanowały normalniejsze stosunki. Korzystając z nich, zajęto się zaraz sprawami archiwum. Opiekunem jego w tym krytycznym czasie był kanonik Berghius; zresztą nie mogło być lepszego wyboru. Fryderyk Berghius umarł 3 listopada 1641 r. U schyłku wojny trzydziestoletniej, gdy jeszcze raz zagrozało Wrocławowi niebezpieczeństwo, musiano w r. 1647 chować archiwalia. Podobnie było w 1683 r., gdy zbliżało się niebezpieczeństwo ze strony Turków. W czasie zaboru Śląska przez Fryderyka II Wielkiego archiwum szczęśliwie ocalało.

Po ciężkich doświadczeniach wojny trzydziestoletniej, okazała się konieczność dokładnego uporządkowania archiwum. Dokładną rewizję akt diecezjalnych przeprowadzono dopiero w r. 1713. Pracy tej podjęli się: dziekan kapituły i wikariusz generalny Leopold Frankenberg, kanonik Elias Sommerfeld i syndyk Jan Lohr. Rewizja archi-

¹³ AAW: III b 35 (18 IV 1631). *Capto iam a Gustavo, Suecorum Rege, Francofurto — skarb i przywileje — magistrorum fabricae custodi totum dexteritati commissum fuit.*

¹⁴ AAW: III b 35 (12 VIII 1632). *Acta et libri ad civitatem transferri fecit.*

¹⁵ AAW: III b 35: *Insignis bibliotheca repleta insignibus authoribus — została zniszczona.*

waliów odbyła się na podstawie *Liber Berghianus*. Badania stwierdziły brak 132 oryginalnych dokumentów. Aby zapobiec w przyszłości dalszym stratom, na kapitule generalnej w dniu 23 stycznia 1744 r. postanowiono nawet kanonikom wydawać archiwalia jedynie za rewersem¹⁶. Nowej, gruntownej rewizji poddano archiwum w r. 1749. Na kapitule generalnej w dniu 28 czerwca 1751 r. zapadło postanowienie, aby oddać klucze do archiwum, mieszczącym się w górnej zakrystii, notariuszowi kapitulnemu, a wstęp do archiwum może być dozwolony jedynie w obecności dwóch kanoników i notariusza¹⁷. W dwa lata później książę biskup Filip Schaffgotsch polecił przeprowadzić nową rewizję i uporządkować archiwum. Jako rewizorów ze swej strony wyznaczył prałata Brunettiego i kanclerza Romberga. Kapituła znowu delegowała od siebie prałata Kellera, kanonika Sierstorfa oraz syndyka.

Gdy w dniu 9 czerwca 1759 r. straszliwy pożar nawiedził katedrę, wielkie niebezpieczeństwo zagrażało samemu archiwum. Ogień strawił dach nad zakrystią i wciskał się przez okna do magazynu archiwalnego. Z wielkim wysiłkiem zdołano wtedy uratować zbiory.

W l. 1774—1775 przeprowadził rewizję archiwum prałat Larisch i rejestrator kapitulny Hübner. Od tego czasu życie archiwum biegło bez większych wstrząsów. Dopiero sekularyzacja dóbr kapitulnych i klasztornych w r. 1810 powiała grozą nowego niebezpieczeństwa nad archiwum. Kapituła wrocławska została zniesiona a jej archiwum miało przejść na własność państwa. W r. 1812 król pruski przywrócił kapitułę; archiwum pozostało w jej władaniu. Jednakże edykt sekularyzacyjny pozbawił ją majątków ziemskich. Stąd też wiele dokumentów straciło swą wartość prawną i pomoc dla administracji kościelnej. Atoli zachowały one swoje znaczenie dla nauki.

Od XIX w. uczeni zaczęli żywiej interesować się zbiorami Archiwum Diecezjalnego. Za pośrednictwem ks. prałata Ignacego Rittera uzyskał swobodny dostęp do niego profesor Adolf Stenzel. Ks. Ritter zaczął też na nowo porządkować archiwum, a nawet nosił się z myślą przygotowania systematycznego repertorium. Jednak obowiązki administracyjne w diecezji nie pozwoliły mu na realizację tego planu. Prace organizacyjne w archiwum prowadził po nim radca konsystorza Jan Juppe. Ks. Ritter poddał również dobrą myśl przeniesienia archiwum z górnej zakrystii do Biblioteki Kapitulnej. Ponieważ uważano, że szafa

¹⁶ AAW: III b 22 s. 5: Reverendissimi domini unanimiter resolverunt, nihil ex archivo et actis capitularibus ad se recipere velle, nisi schedula desuper data sit, quod registratori insinuandum est.

¹⁷ AAW: III b 23 s. 49: Resolutum fuit, ut ego notarius clavium, ad Archivum super sacristiam existens, ad me recipiam ac illum custodiam et, ut nemini aliter accessus ad dictum archivum licitus sit, nisi in praesentia duorum reverendissimorum et mea notarii.

archiwalna z r. 1455 nie da się przenieść, ufundowano nową, wykonaną z dębowego drzewa, podobną do poprzedniej, o 48 szufladach. W r. 1847 ułożono w niej dokumenty według porządku *Liber Berghianus*. Korzystanie ze zbiorów archiwalnych stało się jeszcze bardziej ułatwione. Korzystali więc z tutejszych archiwaliów znani uczeni: Heyne, Grünhagen, Markgraf, Pfothenhauer, Ermisch, Döbner, Perlbach, Knoblich, Otto i inni.

Największe zasługi dla dalszego rozwoju archiwum położył kardynał Jerzy Kopp, który wybudował w l. 1894—1896 oddzielny gmach dla zbiorów diecezjalnych. W nowym gmachu przeznaczono na magazyn archiwalny sale pierwszego piętra; tutaj umieszczono dotychczasowe zbiory i nowe, zwiezione z parafii śląskich. Otwarcie zreorganizowanego archiwum odbyło się 1 lipca 1896 r.

Dzięki doświadczonym kierownikom i miłośnikom pracy naukowej (ks. J. Jungnitz, ks. A. Nowack, ks. K. Engelbert) mogła rozwijać się dobrze i prosperować ta poważna instytucja diecezjalna. Dopiero druga wojna światowa wniosła w życie archiwum prawdziwe zniszczenie i spustoszenie. Wprawdzie naczelny dyrektor archiwów państwowych w Berlinie wydał jeszcze 10 X 1938 rozporządzenie, aby zabezpieczyć cenniejsze archiwalia na wypadek grożącej wojny lub mobilizacji¹⁸, nie uchroniło to jednak archiwaliów od celowego i zorganizowanego niszczenia. W następnym roku (11 sierpnia) ks. A. Nowack donosił kardynałowi Bertramowi, że piwnice archiwum, z powodu wilgoci (gmach leży w pobliżu Odry i jej odnogi, zasypanej w XIX w.), nie nadają się na przechowywanie zbiorów archiwalnych i na wypadek ataków lotniczych. Jako miejsce odpowiednie dla przechowywania uznano wtedy, na podstawie autopsji (9 VIII 1939), probostwo w Kielczynie i klasztor w Krzeszowie. Archiwariusz w Krzeszowie, o. Mikołaj Luterotti, okazał wtedy gotowość przyjęcia zbiorów archidiecezjalnych i przechowania ich w specjalnej sali, międzypiętrowej, suchej i bezpiecznej. Kardynał Bertram odpisał (13 VIII 1939) tamtejszemu prepozytowi Alfonsowi Blaschke, że godzi się na umieszczenie cenniejszych archiwaliów w Krzeszowie, ale musi na to uzyskać zgodę kapituły katedralnej i ministerstwa sztuki; równocześnie kardynał wyrażał opinię, że z tym przewozem nie należy się zbyt spieszyc.

Dnia 15 sierpnia 1939 r. ks. Nowack podał wykaz archiwaliów, które należałoby zabezpieczyć. Później, w związku z rozwojem wypadków wojennych, zabezpieczenie to przybrało zupełnie inny charakter.

Poczynając od r. 1942, z obawy przed bombardowaniem, a później wobec możliwości frontu wojennego na Śląsku, kierownictwo Archi-

¹⁸ Der Generaldirektor der Staatsarchive — An das Kommissariat der Fuldaer Bischofskonferenz (Berlin W. 8, den 10 Oktober 1938). Abschrift.

wum Archidiecezjalnego we Wrocławiu zaczęło umieszczać cenniejsze zbiory na plebaniach śląskich (Henryków, Kielczyn, Sobótka, Strzelin, Wiązów)¹⁹.

Pierwsze transporty ewakuacyjne zbiorów Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego skierowane były do Henrykowa. Ks. K. Engelbert w r. 1942 oglądał osobiście probostwo w Henrykowie i uznał je za odpowiednie do przechowania wybranych archiwaliów i muzealiów. Dziekan henrykowski, ks. Wojciech Roter, wyraził zgodę na przyjęcie tych rzeczy i umieszczenie ich na plebanii. Pozytywnie ustosunkował się do tych planów także konserwator prowincjonalny prof. Grundmann. Dnia 10 maja 1942 r. kardynał Bertram doniósł ks. Engelbertowi, że kapituła zgodziła się na umieszczenie zbiorów na probostwie w Henrykowie. Zbiory zabezpieczono na 100 tysięcy marek. Pierwszym transportem wywieziono tam 35 skrzyń. W r. 1945 z tych 35 skrzyń — 10 przewieziono do Krakowa, celem zabezpieczenia ich, 16 powróciło do Archiwum Archidiecezjalnego, a 9 zaginęło w czasie działań wojennych.

Pismem z 19 października 1942 r. zawiadomił ks. Engelbert kardynała Bertrama, że po uzgodnieniu i porozumieniu się z dyrektorem Archiwum Państwowego i Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, zamierza zabezpieczyć w Sobótce najstarsze dokumenty (do r. 1400), około 600 inkunabułów, ważniejsze rękopisy biblioteczne oraz protokoły kapituły i konsystorza. Dziekan z Sobótki, ks. Alfons Machunze, wyraził gotowość przyjęcia wymienionych rzeczy. Kardynał zaakceptował plan 22 października 1942 r. O dokonanym przewozie powiadomił ks. Engelbert kardynała 5 listopada tegoż roku. Archiwalia ułożono w żelaznych i drewnianych skrzyniach, a inkunabuły na regałach. Ks. Machunze przybiecał opiekować się zdeponowanymi zbiorami. W Sobótce była umieszczona między innymi bulla papieża Hadriana IV z roku 1155, metryki parafialne do roku 1650, akta kapitulne, *Księga Henrykowska*, *Liber Berghianus*, *Legenda de s. Hedwige* i inne. Po wojnie część materiałów wywiezionych do Sobótki zabezpieczono w Krakowie, a część we Wrocławiu.

W Kielczynie (według pisma 6 XI 1942) zabezpieczono, pod opieką ks. Karola Heisiga, a potem ks. Jana Melza, w 61 skrzyniach: około 1300 rękopisów metrykalnych, kilka inkunabułów oraz metryki alumnatu. Przed zbliżającym się frontem r. 1945 z Kielczyna przewieziono te rzeczy do miejscowości Hain (Przesieka?), a po przejściu wojsk — do Jeleniej Góry i Szklarskiej Poręby.

¹⁹ Pismo ks. Engelberta (30 IV 1942) do kardynała Bertrama: Betr. Sicherung der wertvollsten Museumsstücke.

Do Henrykowa odeszły jeszcze 28 grudnia 1943 r. dalsze zabytkowe przedmioty. Transport liczył wtedy 15 skrzyń; 12 z nich, po ustaniu działań wojennych, przewieziono do Krakowa. Dalszy transport wspomnianych obiektów odszedł do Henrykowa 26 października 1944 r. Do Strzelina wysyłano różne rzeczy jeszcze 8 stycznia, 17 lutego i 16 marca 1944 r. Ostatni wielki transport zbiorów kościelnych wyszedł tuż przed oblężeniem Wrocławia w 1945 r. Gdy linia frontu wojennego posuwała się na Śląsku, rzeczy archiwalne, muzealne i biblioteczne ewakuowane do Henrykowa i innych miejscowości przewieziono dalej na zachód i południe: do Łądka i Kłodzka, gdzie wiele z nich uległo zniszczeniu w czasie pokapitulacyjnego chaosu²⁰.

Zbiorom pozostawionym we Wrocławiu wojna dała się ciężko we znaki. W dniu 1 kwietnia 1945 r. spadła na budynek archiwalny bomba krusząca i uszkodziła go bardzo poważnie, a późniejsze pobliskie wybuchy bomb i pocisków artyleryjskich dopełniły reszty zniszczenia. Ponieważ wybuch bomby zerwał dach z całego gmachu, przeto zbiory przez długie miesiące narazone były na zgubne działanie wpływów atmosferycznych; poszarpane rękopisy i książki, zmieszane z gruzem i żelazem, długo czekały na jakiegokolwiek zabezpieczenie. Skoro życie w mieście zaczęło wkraczać na spokojniejsze tory, przystąpiono energicznie do uporządkowania Archiwum Archidiecezjalnego. Gdy rządy archidiecezji objął ks. administrator dr Karol Milik praca archiwalna zaczęła postępować raźniej. Skuteczną pomoc okazał archiwum w tym krytycznym czasie dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej prof. dr Antoni Knot. Kiedy otworzyła się możliwość zdobycia środków transportowych (samochody Caritasu), ks. Engelbert i jego pomocnik ks. Terłaga, zaczęli sprowadzać archiwalia z prowincjonalnych pomieszczeń. Inne zaś przedmioty zabezpieczyły władze państwowe i przekazały je później Archiwum Archidiecezjalnemu. Z Henrykowa przywiózł ks. Engelbert ewakuowane archiwalia 4 czerwca 1946 r. Najtrudniej było zdobyć środek lokomocji do Sobótki, chociaż ks. Engelbert zabiegał o to każdego tygodnia. Władze polskie przewiozły przedmioty archiwalne i muzealne ze Sobótki do Biblioteki Uniwersyteckiej, a potem do Archiwum Państwowego we Wrocławiu²¹.

Wedle relacji ks. Engelberta (23 maja 1946 r.) przedmioty ewakuowane do Strzelina umieszczono po ustaniu działań wojennych w wolnym mieszkaniu wikariusza, a później w otwartym garażu samochodowym. Ks. Engelbert przywiózł rzeczy ze Strzelina do Wrocławia 6 sierpnia 1946 r., a z Jeleniej Góry 23 kwietnia tegoż roku.

²⁰ Relacja ks. Engelberta (24 XI 1945): Die wertvollen Messgewänder aus dem Breslauer Dom und aus Heinrichau sind zerschnitten und des seidenen Futters beraubt worden.

²¹ Domógł o tym Kurii Arcybiskupiej 8 maja 1946 r. ks. Machunze.

Zwroty zabezpieczonych materiałów przez czynniki państwowe następowały sukcesywnie. Biblioteka Uniwersytecka zwróciła Archiwum Archidiecezjalnemu akta w terminach: 22 stycznia 1947 r., 23 grudnia 1948 r., 1 grudnia 1951 r. Archiwum Państwowe we Wrocławiu przekazało zabezpieczone materiały (przywiezione z Jeleniej Góry i innych miejsc) w dniu 3 czerwca 1947 r., 20 maja i 28 czerwca 1948 r. oraz 25 IV 1953 r. Wreszcie Biblioteka Jagiellońska oddała archiwalia zabezpieczone w Krakowie w dniu 15 czerwca 1948 r. i 13 maja 1952 r.

Praca nad uporządkowaniem zespołów i doprowadzeniem ich do stanu udostępnienia wymagała wielu wysiłków i zaparcia. Czynności porządkowania musiały się odbywać przez długie miesiące zimowe w nieopalanym magazynie, przy oknach zastawionych tylko dyktą lub tekturą. Warunki takiej pracy zabierały dużo cennego zdrowia. Powoli i te trudności pokonano, jak też prace remontowe czy adaptacyjne. Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu służy dziś polskiej nauce.

2. UKŁAD ZBIORÓW

Pierwszy dział archiwum stanowi zbiór dokumentów pergaminowych (stan z r. 1950 sięga liczby 8276). Spośród nich zaginęły w czasie ostatniej wojny i złączonej z nią ewakuacji archiwaliów bulle z r. 1155 i 1245. Dokumenty pergaminowe dzielą się na dwie grupy: 1) dokumenty ułożone chronologicznie od r. 1218 do 1941 i 2) dokumenty ułożone według sygnatur alfabetycznych (A—Z) z liczbami porządkowymi. Osobne zespoły dokumentów posiadają:

kolegium wikariuszy katedralnych	z l. 1267—1805,
kolegiata św. Krzyża we Wrocławiu	„ 1262—1793,
szpital św. Łazarza we Wrocławiu	„ 1264—1612,
Głogów	„ 1461—1802,
Głogówek	„ 1409—1690,
Gościęcin	„ 1388—1660,
Henryków	„ 1281—1735,
Jelenia Góra	„ 1389—1780,
Kozuchów	„ 1410—1476,
Nysa	„ 1394—1825,
Otmuchów	„ 1355—1748,
Paczków	„ 1372—1627,
Świdnica	„ 1288—1701,
Ząbkowice	„ 1400—1539.

Dokumenty pergaminowe przechowywane są w papierowych kopertach, na których podana jest sygnatura, data i miejsce wystawienia. Do tych dokumentów sporządzone są rejestry kartkowe i książkowe:

Urkunden des Liber Berghianus:

1)	1. Bd. Die Urkunden vom	1155—1353,
2)	2. Bd. "	1356—1380,
3)	3. Bd. "	1381—1420,
4)	4. Bd. "	1421—1467,
5)	5. Bd. "	1468—1520,
6)	6. Bd. "	1521—1600,
7)	7. Bd. "	1601—1906.

Regesten:

8)	1. Bd. Zeitlich geordnete Urkunden	979—1417,
9)	2. Bd. "	1418—1449,
10)	3. Bd. "	1450—1519,
11)	4. Bd. "	1520—1900.

Nachträge:

- 12) Urkunden des Liber Berghianus, chronologische Urkunden, Pfarrarchiv Gleiwitz.
- 13) Regesten zu den Urkunden des Liber Niger.
- 14) II b 1. Inkorporationsbuch des Bischofs Conrad von Breslau.
- 15) II b 2. Inkorporationsbuch der Bischöfe Petrus und Jodocus.
- 16) II b 3. Inkorporationsbuch des Bischofs Rudolph.
- 17) II b 4. Inkorporationsbuch des Bischofs Johannes Turzo.
- 18) Inkorporationsbuch des Bischofs Jacobus von Salza (1520—1539). (Abschriften in Breslauer Staatsarchiv).
- 19) II b 5. Regestum litterarum der Breslauer Bischöfe Baltasar von Promnitz und Caspar von Logau.
- 19a) II e 9. Käufe im Bistumslande. II e 10. Caspars Patent-Register.
- 20a) III a 22. Registrum litterarum Capituli Wratislaviensis.
- 20b) III a 23. Registrum inscriptionum bonorum ecclesie Wratislaviensis.
- 21) Urkunden der Breslauer Vicarien-Communität.
- 22) III d 1. Ältestes Kopialbuch des Breslauer Domvikarien-Kommunität.
- 23) III d 1 a. Zweites Kopialbuch der Breslauer Domvikare.
- 24) III d 2. Drittes Kopialbuch der Breslauer Domvikare.
- 25) Urkunden des Breslauer Kreuzstiftes.
- 26) IV a 4 a. Kopialbuch der Vikare der Breslauer Kreuzkirche.
- 27) IV a 8. Kopialbuch der Mansionare der Krypta der Breslauer Kreuzkirche.
- 28) Regesten der Urkunden des Klosters Heinrichau.
- 29) V 12. Signaturbuch des Klosters Heinrichau.
- 30) Urkunden des Pfarrarchivs zu Freistadt (1300—1710).

- 31) IV b 7. Kopialbuch des Glogauer Kollegiatstiftes (1339—1521).
- 32) Urkunden aus der Dompfarrei zu Gross-Glogau (1310—1802).
- 33) Urkunden aus der Stadtpfarrei zu Gross-Glogau (1318—1839). Nachträge.
- 34) Pfarrei Namslau (1384—1692).
- 35) Neisser Stadtpfarrei (1298—1825). Neisser Fleischerinnung (1315—1763).
- 36) Urkunden des Pfarrarchivs zu Ottmachau, Patschkau, Frankenstein, Hirschberg, des Kollegiat-Stiftes zu Ober-Glogau, der Scholtisei zu Kostenthal, des Pfarrarchivs zu Guhrau, des Breslauer Lazarus Hospitals.
- 37) Regesten der Urkunden der Stadtpfarrei Schweidnitz (1288—1791) und der Präcentur von Schweidnitz (1351—1794).
- 38) Regesten über Urkunden. Akten und Quittungen enthalten im Archiv der Breslauer Kirchnerinnung²².

Drugi dział archiwum stanowi zbiór rękopisów w układzie rzeczowym. Rękopisy dzielą się na dwie części. Każda z części rozpada się na grupy akt.

Część pierwsza:

- I. Akta odnoszące się do ogólnej historii diecezji wrocławskiej.
- II. Akta dotyczące biskupów i diecezji: a) personalia biskupów, b) zarząd diecezji, c) zakłady biskupie, d) sufragani, e) sprawy gospodarcze i świeckie biskupstwa, f) konsystorz, wikariat generalny i komisariaty, g) fundusz centralny zniesionych parafii.
- III. Kapituła katedralna: a) statuty, przywileje, personalia, fundacje, b) akta kapituły, c) archiwum i biblioteka, d) wikariusze katedralni i altarzyści, e) inni beneficjaci, f) sprawy kasowe kapituły, g) katedra i kurie, h) sprawy patrymonialne.
- IV. Kolegiaty: a) kolegiata św. Krzyża we Wrocławiu, b) kolegiata w Głogowie, c) w Opolu, d) Nysie (przedtem w Otmuchowie), e) Głogówku, f) Legnicy, g) Raciborzu.
- V. Klasztory.
- Va. Kościoły i parafie.
- VI. Materiały do historii Śląska: a) akta książęce, b) biografie, c) topografia, d) różne.
- VII. Varia (gospodarcze).

²² Wszystkie regesty były wywiezione przed zbliżającym się frontem wojennym, a następnie w r. 1945 zabezpieczone przez pracowników Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie. Zwrot ich nastąpił 15 czerwca 1948 r.

Część druga:

I A. Akta biskupów:

1) Biskupi od Tomasza I do Jana Rotha	(1232—1506),
2) „ od Jana Turzo do Pawła Alberta	(1506—1600),
3) Biskup Jan Sitsch	(1600—1608),
4) „ arcyksiążę Karol austriacki	(1608—1624),
5) „ Karol Ferdynand Waza	(1625—1655),
6) „ arcyksiążę Leopold Wilhelm	(1656—1662),
7) Biskupi Karol Józef i Sebastian Rostock	(1663—1671),
8) Biskup kardynał Fryderyk Hessen	(1671—1682),
9) „ Franciszek Ludwik Neuburg	(1683—1732),
10) „ Filip Sinzendorf	(1732—1747),
11) „ Filip Gotard Schaffgotsch	(1747—1795),
12) „ Józef Chrystian Hohenlohe	(1795—1817),
13) „ Emanuel Szymoński	(1824—1832),
14) „ Leopold Sedlnicki	(1836—1840),
15) „ Józef Knauer	(1843—1844),
16) „ kardynał Melchior Diepenbrock	(1845—1853),
17) „ Henryk Förster	(1853—1881),
18) „ Robert Herzog	(1882—1886),
19) „ kardynał Jerzy Kopp	(1887—1914),
20) „ kardynał Adolf Bertram	(1914—1945).

I B. Akta sufraganów 1307—1882.

I C. Zakłady i instytucje biskupie:

- 1) Alumnat, acta ordinandorum,
- 2) Dom księży emerytów,
- 3) Dom księży demerytów,
- 4) Sierociniec,
- 5) Sierociniec „Mater Dolorosa”,
- 6) Konwikt studentów teologii
- 7) Bursa dla uczniów.

I D. Kuria biskupia: 1) granice biskupstwa, patronat, mapy diecezjalne; 2) wizytacje i sprawozdania dziekańskie; 3) wystąpienia z Kościoła katolickiego, konwersje, chrzty żydów, mieszane małżeństwa, dzieci z mieszanych małżeństw, reformacja i przeciwreformacja; 4) duszpasterstwo wojskowe, stosunek duchownych do spraw wojskowych; 5) cmentarze kościelne; 6) duszpasterze władający językiem polskim lub francuskim, wyjazdy zagraniczne duchownych; 7) tarcia między duchownymi katolickimi a protestanckimi oraz pomiędzy obydwoma wyznaniem; 8) stowarzyszenia, bractwa, pielgrzymki, zwyczaje religijne, stowarzyszenia du-

chownych, odpusty; 9) katechizacja, modlitewniki i śpiewniki kościelne, dni świąteczne, tłumaczenia Pisma św., rubrycele, rytuały; 10) obchody patriotyczne; 11) rozporządzenia papieskie, biskupie i rządowe; formularze i dekryty; 12) pełnomocnictwa, absolucje, dyspensy; 13—14) zbiory i kolekcje; 15) mapy, plany, szkice.

I E. Dobra biskupie (1635—1856).

II A. Zarząd dworu biskupiego.

II B. Konsystorz generalny.

II C. Wikariat generalny: 1) inwestytury, sprawozdania, skargi przeciw wikariuszowi generalnemu, nominacje urzędników, dyspensy od postów, przywileje ołtarzowe, redukcje mszalne; 2) obsada wakujących oraz nowych placówek duszpasterskich i szkolnych; nominacje proboszczów; 3) uposażenia parafii, płace, dziesięciny; 4) sprawozdania dziekanów o duchowieństwie diecezjalnym, personalia; 5) nominacje i przenosiny wikariuszów, zwroty kosztów podróży; 6) podania o beneficja, stanowiska duchownych domowych, dekryty jurysdykcyjne, przyjęcia, dymisorie, licencje, podróże, fundusz emerytalny duchowieństwa; 7) testamenty, spadki po duchownych; 8) służba kościelna, majątek kościelny, kapitały, pożyczki, dzierzawy; 9) fundacje, legaty pobożne; 10) fundacja cesarsko-józefińska, kasa parafialna; 11) opłaty za „jura stolae”, skargi z tego powodu, opłaty kancelaryjne, stypendia mszalne, akta registratury; 12) korespondencja z władzami administracyjnymi i sądowymi; 13) pożary, powodzie, ubezpieczenia, kolekty, prośby o pomoc materialną; 14) posady urzędników, budynki kościelne i szkolne, dzienniki, subskrypcje, biblioteki, zbiory sztuki, stosunki obyczajowe, budowy kościołów, zezwolenia na druk, spisy akt; 15) zjazdy i obrady duchowieństwa; 16) kasa biskupstwa; 17) Collegium Germanicum, „Anima” i Campo Santo w Rzymie; 18) akta dotyczące szlachty; 19) adresy i gratulacje; 20) Kulturkampf; 21) schematyzm diecezjalny z r. 1929; 22) część biskupstwa w Austrii; 23) dziekani, konferencje dziekańskie, komisariaty, instrukcje; 24) stosunek pomiędzy Państwem a Kościołem; 25) działalność charytatywna; 26) patronaty kościelne; 27) zniesione parafie; 28) sekty; 29) sztuka kościelna i muzyka; 30) księgi parafialne; 31) prośby i supliki; 32) sprawozdania szkolne.

IIIA. Kapituła katedralna: 1) statuty, przywileje, protokoły kapitulne, dziennik pism przyjętych i próśb, korespondencja z różnymi władzami; 2) dobra kapituły i jurysdykcja, dochody kanoników, podatki i kontrybucje; 3) prałatury, prałaci i kanonicy, personalia, fundacje.

- IIIB. Katedra: 1) inwentarze, ołtarze, nabożeństwa, chór katedralny, organy; 2) kaplica Najświętszej Maryi Panny; 3) kaplica Najświętszego Sakramentu (Elektorska); 4) kaplica św. Elżbiety (Kardynalska); 5) wieże katedralne; 6) kościół św. Idziego.
- IIIC. Rachunkowość, opieka nad ubogimi, budowle, instytucje, jurysdykcja świecka kapituły, podatki, kontrybucje wojenne: 1) generalna prokuratura kapituły; 2) fundacje katedralne dla ubogich, kasa ubogich; 3) urząd wójtowski kapituły; 4) uprawnienia kapituły; rzemieślnicy w dobrach kapitulnych i biskupich; 5) budowle na Ostrowiu Tumskim; pożary katedry i kurii; 6) sprawy podatkowe; 7) kontrybucje wojenne i inne ciężary; 8) archiwum i biblioteka; 9) miscellanea, szkolnictwo.
- IIID. Kolegia wikariuszów i mansjonarzy: 1) statuty, odprawione msze św.; 2) akta ogólne, spory jurysdykcyjne, pretensje wikariuszów; 3) spadki, czynsze, procesy, rachunkowość; 4) wicekustodia; 5) procuratio piarum causarum, fundacje; 6) podatek wojenny i inne; 7) zarząd państwowy (królewski) nad kolegium wikariuszów i mansjonarzy.
- IIIE. Fundacja dla wikariuszów katedralnych biskupa sufragana Jana Baltazara Liescha (1625—1661): 1) statuty, fundacje mszalne, korespondencja, stanowiska i uposażenia wikariuszów, skargi przeciw wikariuszom; 2) zarząd majątkiem, sprawy hipoteczne, czynsze, procesy.
- IIIF. Kolegium altarzystów przy katedrze oraz kościołach parafialnych św. Elżbiety i Marii Magdaleny.
- IV. Kolegiaty: a) św. Krzyża we Wrocławiu; b) w Głogowie; c) Nysie (przedtem w Otmachowie); d) Opolu; e) Raciborzu; f) Głogówku; g) Legnicy.
- V A. Klasztory — akta ogólne.
- B. Klasztory męskie: 1) Augustianie (Żagań, Wrocław); 2) Premonstratenski (Wrocław); 3) Cystersi (Lubiąż, Rudy, Jemielnica, Henryków, Kamieniec, Krzeszów, Neuzelle); 4) Krzyżacy z czerwoną gwiazdą i z podwójnym krzyżem (Wrocław, Nysa); 5) Rycerze Maltańscy; 6) Jezuci; 7) Dominikanie; 8) Minoryci; 9) Franciszkanie; 10) Kapucyni; 11) Karmelici; 12) Bonifratrzy.
- C. Zakony i zgromadzenia żeńskie: 1) Augustianki; 2) Benedyktynki; 3) Cysterki; 4) Dominikanki; 5) Klaryski; 6) Franciszkaniki; 7) Magdalenki; 8) Urszulanki; 9) Elżbietanki; 10) Premonstratenki; 11) Boromeuszki; 12) Siostry Szkolne; 13) Elżbietanki Szare; 14) Marianki; 15) Wincentki (Szarytki); 16) Jadwiżanki.

VIA. Sekularyzacja dóbr biskupstwa i kapituły katedralnej.

B. Sekularyzacja kolegiat i klasztorów.

VIIA. Uniwersytet Wrocławski, gimnazja śląskie.

B. Szkoły powszechne (ludowe).

VIII. Materiały ogólne do historii Śląska.

IX. Akta szkolne: 1) wizytacje szkół; 2) obsada stanowisk szkolnych; 3) ogólne akta obsady szkolnej; 4) delegatury; 5) wyciągi z akt szkolnych; 6) akta personalne (nauczycieli organistów i dzwonników).

X. Akta personalne duchowieństwa (głównie z XIX i XX w.).

XI. Akta gruntowe parafii i miejscowości (Grund-Akten). Mają one sygnaturę AG i liczbę porządkową. Pochodzą z XVIII i XIX w. Dla Górnego Śląska jest ich 1686 zeszytów, a dla Dolnego 2135.

XII. Akta procesowe (o spadki itp.) z w. XIX; posiadają sygnaturę AP i liczbę porządkową; jest ich 2914 zeszytów.

XIII. Akta parafii śląskich (o różnej treści z życia parafialnego i kościelnego); mają sygnaturę OA i liczbę porządkową.

XIV. Zbiór obrazów. Katalog do tego zbioru sporządziła w r. 1941 M. Stefania Hauke, urszulanka. Zbiory są przechowywane w tekturowych pudełkach, oznaczonych liczbami rzymskimi od I do XVI. Składają się na nie głównie obrazy, szkice i fotografie. Reprezentowani są tu:

I. papieże;

II. kardynałowie, biskupi, sufragani, opaci;

III. kapłani diecezji wrocławskiej;

IV. dostojnicy kościelni i kapłani spoza Śląska;

V. katedra wrocławska;

VI. śląskie kościoły i zakłady kościelne;

VII. kościoły i zakłady spoza Śląska;

VIII. obrazy religijne;

IX. różne: alegorie, stroje, krajobrazy;

X. obrazy historyczne;

XI. osoby zakonne oraz ich stroje;

XII. osobistości świeckie;

XIIIa. sprzęty;

XIIIb. herby, pieczęcie, odbitki monet;

XIV. rysunki, projekty, mapy;

XV. obrazy starochrześcijańskie i wschodnie;

XVI. rysunki oryginalne (wśród nich: Rafael Schall, Karol Herrmann, Ittenbach, Stankiewicz, Vogel).

Chociaż w czasie drugiej wojny światowej zbiory Archiwum Archidiecezjalnego bardzo poważnie ucierpiały, to przecież po ostatnim uporządkowaniu tworzą pokaźny zasób materiałów pożytecznych dla poznania historii kościelnej na Śląsku²³.

Pragniemy wreszcie dodać, że, począwszy od akt biskupich, używamy skróconego opisu archiwaliów, by nie powiększać objętości katalogu.

I. OGÓLNE DANE DO HISTORII DIECEZJI (Allgemeines zur Diözesegeschichte)

- I 1. C. J. Herber: *Silesiae sacrae origenes. Wratislaviae 1821. Sumptibus Josephi Max.*

Stron (drukowanych) 160 + 95 kart włączonych; szereg kart czystych. Szer. 182 mm, wys. 215 mm. Egzemplarz autora z własnoręcznymi uwagami i dodatkami. Ze spadku po Jame Juppe, radcy konsystorialnym, uzyskał go ks. dr Adolf Franz w r. 1877. Ks. Karol Ignacy Józef Herber był profesorem Uniwersytetu Wrocławskiego i proboszczem parafii św. Wincentego we Wrocławiu. Zmarł 17 listopada 1853 r. Oprawa tekturowa. Uzupełnienie rękopisu pisane w j. łańskim i niemieckim. Pismo autora bardzo drobne.

- I 2. J. Lindner: *Das Merkwürdigste vom Breslauschen Bistume. 1791.*

Stron 436; s. 404—408 czyste; s. 409: Folge der Bischöfe vom Jahre 965 bis 1790; s. 413: Register, s. 433—436 czyste. Szer. 183 mm, wys. 228 mm. Oprawa ówczesna w czerwoną skórę, ze złoceniami po brzegach. Rękopis w j. niemieckim. Pismo jednej ręki. Praca poświęcona Janowi Nepom. hr. von Matuschka, kanonikowi kapituły katedralnej we Wrocławiu. Jan Lindner był asesorem wikariatu generalnego i beneficjatem kaplicy elektorskiej w katedrze wrocławskiej.

- I 3. J. Lindner: *Das Merkwürdigste vom Breslauschen Bistume. 1793.*

Praca poświęcona księciu Józefowi Chrystianowi Hohenlohe-Bartenstein, biskupowi z Leros, koadiutorowi wrocławskiemu. Stron 382; s. 353: Folge der Bischöfe; wykaz ten uzupełniony do bpa Roberta Herzoga (1882—1886); s. 357: Register. Szer. 184 mm, wys. 232 mm. Oprawa w czerwoną skórę ze złoceniami. Rękopis w j. niemieckim.

- I 3a. C. J. Herber: *Schlesische Kirchengeschichte. XIX w.*

Stron 466. Szer. 183 mm, wys. 214 mm. Oprawa w półskórę i tekturę. Rękopis w j. niemieckim.

- I 3b. H. Pleban: *Versuch einer Geschichte des Bistums Breslau. Geschrieben 1842.*

Stron 656. Szer. 180 mm, wys. 220 mm. Oprawa tekturowa. Rękopis w j. niemieckim.

- I 3c. H. Pleban: *Historisches Altertums-notitzbuch. Vollendet 1843.*

Stron 81. Szer. 220 mm, wys. 181 mm. Oprawa tekturowa, współczesna. W tekście są liczne ilustracje, piórkowej roboty, przedstawiające śląskie koś-

²³ Por. przyp. 3.— B. T u r o Ń: Materiały do dziejów wsi śląskiej XV—XVIII wieku w oddziale rękopisów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu. *Śląs. Kwart. hist. Sobótka*. R. 11: 1956 nr 2 s. 209—314.

cioly (katedrę, kościół św. Krzyża, św. Idziego i inne), postacie (bp Emanuel Schimonski i inni), herby, pieczęcie. Rękopis w języku niemieckim; pewne cytaty i napisy w j. łacińskim. Pismo jednej ręki.

I 3d. Miscellanea zur Bistumsgeschichte von H. Pleban.

Obejmuje:

- 1) Versuch einer Geschichte des Bistums Breslau 1842—1843.
- 2) Auszug aus dem Werkchen Erdranus Fr. W.: Beschreibung der Kathedralkirche ad St. Joannem. Breslau 1850.
- 3) Zur Geschichte der Breslauer Domkirche.
- 4) Die Domkirche zu Breslau. Auszug aus Lindners *Historiae Episcopatus Wratislaviensis*. 1843. Geschichte der Domkirche zum heiligen Johann in Breslau. Notizen zur Geschichte der Breslauer Domkirche aus Ritters Geschichte des Bisthums Breslau.
- 5) Die Kirche zu St. Elisabeth.
- 6) Kurze Geschichte der Diözese Breslau. 1856.

Stron 619. Szer. 210 mm, wys. 263 mm. Oprawa współczesna w płótno i tekturę. Klocek obejmuje rękopisy nierównych wymiarów. Rękopis w j. niemieckim i łacińskim. Na początku mieści się kolorowy herb bpa Gotfryda (Wappen des ersten Bischofs in Schlesien, Gottfried. Denatus 983); na s. 162—163 znajduje się pięknie wykonany, kolorowy herb bpa Józefa Chrystiana Hohenlohe-Waldenburg-Bartensteina (zm. 1817).

I 4. J. Heyne: Archiv mehrerer für das Bisthum Breslau wichtiger und interessanter Urkunden, katholischer Kirchen und milder Stiftungen aus rathhäuslichen Archiven und Parochial-Registraturen mit diplomatischer Treue und Sorgfalt von Original-Urkunden und beglaubigten Abschriften zusammengestellt. 1854.

Stron 530. Szer. 208 mm, wys. 335 mm. Oprawa współczesna w tekturę i skórę, ornament złocony. Rękopis w j. niemieckim i łacińskim. Pisany b. drobno.

I 5a, b. J. Heyne: Urkunden zur schlesischen Kirchen und Diözesangeschichte. 1856.

- I) Die kirchliche Verfassung und das Kirchenwesen im allgemeinen betreffende Urkunden.

Stron 688. Szer. 212 mm, wys. 336 mm. Oprawa w skórę i tekturę. Rękopis w j. niemieckim i łacińskim.

- II) Die kirchliche Verfassung und das Kirchenwesen, im besonderen bei einzelnen Stiftern, Kirchen u. Klöstern betreffende Urkunden.

Stron 600. Szer. 215 mm, wys. 340 mm. Oprawa w skórę i tekturę. Rękopis w j. niemieckim i łacińskim.

I 6. Collecta Denarii Sti Petri ex dioecesi Wratislaviensi pro concilio Basiliensi 1442 — Causa Gramis.

Kart 18. K. 1, 8, 9, 16, 17 i 18 pergaminowe, inne papierowe. Szer. 230 mm, wys. 340 mm. Oprawa pergaminowa; pergamin dolnej okładki z sześcioma otworami; jego zapięcie posiada szer. 600 mm. Na przedniej okładce napis: Ms. 58 in fol.; na dolnej: Colle(ctio) Denarij S. (Pe)tri ex Diec. Vrat. pro Concilio Basil. G. 53 a. 1441. C. 20. J. łaciński. K. 16v.: Datum Lanciciae die XIII mensis Maii Anno 1441.

- I 7. 1) Joannes de Best: De praetensa metropolitana iurisdictione archiepiscopi Gnesnensis supra Episcopatum Wratislaviensem.
Stron 6. Szer. 218 mm, wys. 350 mm. Oprawa nowoczesna w płótno i tekturę. Kłoczek. Karty nierównych wymiarów. J. łaciński i niemiecki. Włączone odpisy dokumentów.
- 2) Processus cum declaratione Ferdinandi III super praetensa metropolitana iurisdictione Gnesnensi in cathedralem et episcopatum Wratislaviensem 1638—1639.
Stron 54, mezapisane 3.
- 3) Compendiolum statutorum synodaliu[m] dioecesis Wratislaviensis XVII w.
Stron 46. Rękopis podaje 15 synodów (1279, 1290, 1305, 1331, circa 1400, 1446, 1452, 1474, 1475, 1496, 1497, 1509, 1511, 1580, 1594) oraz Appendix seu extractus quorundam decretorum episcopaliu[m] recentioru[m] pro iuvanda memoria obedienciu[m] sacerdotu[m] annexus.
- I 7a. 1) Synodus dioeciesana Wratislaviensis 1653.
- 2) Documenta, concordata Germaniae, apud Ecclesiam Catholicam vigere probantia, simul et exemptionem ab archiepiscopo Gnesnensi 1702.
Kart 179. Szer. 230 mm, wys. 360 mm. Oprawa nowoczesna, płótno i tektura. J. łaciński i niemiecki. Pismo różnych rąk.
- I 7b. 1) Memoriale an Ihre Kais. Maj, der katholischen Herrn Churfürsten und Ständen des Reichs Gravamina betr. 1613.
Kart 74; k. czyste: 8, 13, 23, 40, 44, 52, 56, 60, 72.
- 2) Memoriale an I. Kais. Maj. in Angelegenheit der kathol. Religion im Briegischen Fürstentum.
- 3) Einige Argumenta so. Ihrer Kais. Maj. in favorem des Herrn Cardinals zu Hessen allerunterthönigs können vorgestellet werden.
- 4) Memoriale an I. Kais. Maj. des Wilhelm Arotui, Joachim Lehmgrüblers, um Entbindung seiner Unehrllichkeit u. pro diplomate legitimacionis suae.
- 5) An I. Kais. Maj., dass ein Hochw. Domkapitel mit dem Bischof ein Corpus konstituiren u. bei allen Fürstentagen eine Accion u. einen Stand representieren u. ein Votum abgeben.
- 6) Die verkaufte Herrschaft Ober-Glogau u. die zwei Collaturen beneficioru[m] ecclesiasticoru[m] betr. 1601.
- 7) An I. Kais. Maj. wegen Beleidigung Ihrer Kais. Maj. und daher herzliche Berümung.
- 8) Supplication des Herrn Electi an Ihre Kais. Maj. wegen anbefohlenen Abgab. u. Rechnung der Einkünfte des Bistums Breslau. 1599.
- 9) Ad Caesarem wegen des Pfarrers von Schurgast. 16. 1. 1592.
- 10) Ad Caesarem pro capitulo et abbatibus contra Adamum Potsch ratione praecedentiae in commissionibus. 1600.
- 11) Ad Reg. Mai. umb Schätzung eines hochw. Domkapitels zu Breslau Privilegium. 1617.
- 12) Caspari Adolphi Paczinski de Tentzin an den Kaiser wegen des Gutes Kostitz. 1712.

- 13) Deprecation des Domkapitels an Ihre Kais. Maj. wegen des Rekurses ad Sanctitatem suam in puncto des im. Herzogsthum Schlesien eingefuhrten der General-Accises.
- 14) Daniel v. Helmerich an den Kaiser wegen Aufrichtung seines Gutes Ellgoth bei Öls zu einem Fidei-Commissum. 22. 1. 1722.
- 15) An den Kaiser wegen Dispens zur Heirat des Jeremias Prau, Graf Zierotiusch, Fürstens und Annae Reginae, die verschwägert sind. 1720.
- 16) Mehr desgl. Berichte an d. Kaiser. (1720—1722).
- 17) An den Kaiser: Bewerbung des Carl Mauritius v. Frankenberg um ein Kanonikat ad s. Crucem. (1729).
- 18) An den Kaiser: Beschwerde des Probstes Martin Hylner v. Rosenbach zu Glogau gegen Christoph Philipp v. Glaubingen zu Kottlau. (1604).
- 19) An den Kaiser: Joh. Bapt. de Carolis ecclesiae Collegiatae s. Crucis decanus et capellae s. Elisabethae Primicerius et Procurator in Sachen der s. Elisabethkapelle.
- 20) Wegen Ausführung der Münze in Polen. Neiss 17. 1. 1600.
- 21) Caspari Dohn homicidium contra Adamum von Michelsdorf. Neiss 29. 1. 1600.

Stron 181. Szer. 230 mm, wys. 360 mm. Wymiary kart różne. Oprawa współczesna, tektura i plotno. Rękopis w j. łacińskim i niemieckim. Pismo różnej ręki.

I 8. Statuta synodalia provinciae Gnesnensis. 10. 1. 1357. Odpis.

Kart 20. Szer. 206 mm, wys. 300 mm. Pergamin. Rękopis w j. łacińskim. Pismo jednej ręki.

Synod odbyty w Kaliszu za arcybiskupa Jarosława Bogorii Skotnickiego. Pieczęci brak.

I 8a. Ecclesia Metropolitana Gnesnensis descripta per Martinum Siemienski. 1814.

Stron 130 + nrb. 24; s. 122—130 czyste. Szer. 220 mm, wys. 350 mm. Oprawa współczesna. J. łaciński. Dedykowany abpowi Ignacemu Raczyńskiemu.

I 8b. Ex synodo provinciali Gnesnensi archiepiscopi Nicolai Trąba [Wieluń—Kalisz] de anno 1420.

Stron 20. Szer. 146 mm, wys. 212 mm. Z oprawy pozostała tylko jedna okładka. J. łaciński. S. 18—19 pismo innej ręki. Na s. 19 zdania w j. niemieckim. U góry s. 1. Knoblich grato ammo d dd (dono dedit) domino reverendissimo Juppe. Vratislaviae 15. Mart. 1867.

Por. Statuty synodalne wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby z r. 1420. Z materiałów przysposobionych przez B. Ulanowskiego uzup. i wyd. ks. J. Fijałek i A. Vetulani. Kraków 1915—1920—1951.

I 9. Augustyn Weltzel: Parochiae Silesiae Superioris.

Stron 630. Szer. 215 mm, wys. 338 mm. Oprawa współczesna. J. niemiecki.

Proweniencja: Ex haereditate dr Augustini Weltzel, parochi Tworcoviensis 1897.

I 10. Sammlung aus Glaubwürdigen Nachrichten der Geschichte Schlesiens, sowohl in geistlichen als weltlichen Sachen;

aus Herrn Buckisch: Religionsakten, Abt Fibigers: Luthertum, aus P. Anselm Sartori: Kirchengeschichte, Pannichs Katechismus Lutheri, aus Imhofs historischen Bildersaal, Sinapius: Oelsnographia und Lucae Denkwürdigkeiten, aus dem Manuskript des Recht-Treu, des Polius, Klose und Zimmermann etc. etc. alles treu wiedergeschrieben, wie ich es gefunden. Nur für mich und meinen Sohn. Bei einem Wiederabschreiben könnte alles in bessere Ordnung gebracht werden. Breslau den 10 Octob. 1805. A. Unterlauff, Glöckner ad St. Catharinam in Breslau.

Stron 680. Szer. 190 mm, wys. 323 mm. Oprawa w tekturę i skórę. J. niemiecki. S. 669: spis treści.

Rękopis posiadali: Józef Unterlauff, Trebnitz, A. Knoblich—1866.

I 11. Privilegia regis Bohemiae. Item ecclesiae Wratislaviensis et aliorum ordinum in Silesia. Conscriptit Caspar a Nymeck. 1548.

Stron 1060. Szer. 240 mm, wys. 322 mm. Oprawa: deska i skóra, z ornamentem figuralno-roślinnym, brak klamer. J. łaciński i niemiecki.

W tekście odpisy dokumentów Ex libris Phil. Jac. a Jerin custodis et canonici senioris Wratislaviensis.

I 12. Copia der Bestätigung aller der Breslauer Kirche gewährten fürstlichen Privilegien durch Rudolf II. Prag. 13. April 1579.

Stron 60; s. czyste 58—60. Szer. 119 mm, wys. 332 mm.

Oprawa. tektura i skóra. J. łaciński i niemiecki.

I 12a. Kopien fürstlicher dem Breslauer Bistum gewährten Privilegien 1260—1795.

Stron 118; s. 114—118 mezapisane; s. 1: Folge der Bischöfe vom Jahr 965. Szer. 210 mm, wys. 335 mm. Oprawa papierowa. J. łaciński i niemiecki.

I 13a. Buckisch Gottfriedt: Schlesische Religionsakten. I Teil. 1517—1607.

Abgeschrieben von Valentin Theophile Milich Mere.

Stron 655. Szer. 215 mm, wys. 332. mm.

Oprawa. tektura i skóra. J. niemiecki i łaciński.

I 13b. Buckisch. II Teil. 1608—1618.

Stron 1029. Szer. 215 mm, wys. 332 mm.

Oprawa: tektura i skóra. J. niemiecki i łaciński.

I 13c. Buckisch. III Teil. 1618—1619.

Stron 704. Szer. 210 mm, wys. 326 mm.

Oprawa: tektura i skóra. J. niemiecki i łaciński.

I 13d. Buckisch. IV Teil. 1619—1620.

Stron 837. Szer. 215 mm, wys. 328 mm.

Oprawa: tektura i skóra. J. niemiecki i łaciński.

I 13e. Buckisch. V Teil. 1621—1648.

Stron 1014. Szer. 212 mm, wys. 324 mm.

Oprawa: tektura i skóra. J. niemiecki i łaciński.

I 13f. Buckisch. VI Teil. 1648—1710.

Stron 856. Szer. 210 mm, wys. 324 mm.

Oprawa: tektura i skóra. J. niemiecki i łaciński.

- I 13g. Buckisch. VII Teil. Religions-Acten, welcher Gestalt nehmlich der Lutheranismus in Schlesien. Religionszustand der an den Kaiser anheimgefallenen Fürstentümer Liegnitz, Brieg, Wohlau.
Stron 437, niezapisane s. 431—437. Szer. 215 mm, wys. 327 mm.
Oprawa: tektura i skóra. J. niemiecki, terminy łacińskie.
- I 14a-g. Buckisch: Religions-Acten, welcher Gestalt Nehmblichen der Lutheranismus von Schlesien. Schlesischer Religionsakten. I—VII Teil. 1517—1607.
Stron 1103. Na początku 32 s. niezapisane przeznaczone na indeks. Szer. 220 mm, wys. 334 mm.
Oprawa: tektura i skóra. J. niemiecki i łaciński. Biblioth. Cathedr. Eccl. Wratisl.
- I 15a-c. Buckisch: Religionsakten. I—III Teil. 1517—1607; 1608—1618; 1618—1619.
Stron 725 + nlb. 24, 590 + 6 + nlb. 34; 502 + nlb. 18. Szer. 235 mm, wys. 337 mm.
Oprawa tekturowa, na grzbiecie skóra. J. niemiecki i łaciński.
- I 16. Buckisch: Schlesische Religionsakten. I Teil. 1517—1607.
Stron 610 + nlb. 30. Szer. 212 mm, wys. 334 mm.
Oprawa: tektura i skóra. J. niemiecki i łaciński.
Prowienycja: 22. XI. 1915 aus Pfarre. Trebnitz überwiesen.
- I 17. Religionsakten. Auszug aus Buckisch v. Ernst Taddäus Joseph Alexius von Kolbnitz 1727.
Stron 519. Szer. 225 mm, wys. 334 mm.
Oprawa: tektura i skóra. J. niemiecki i łaciński.
- I 18. Amand Barsch: Pfarrer in Arnsdorf i. Rsg. (1804), Ausführliche Darstellung des ehemaligen evangelisch-lutherischen Busch-Winkel und Lärm-Predigers in der Herrschaft Arnsdorf bei Schmideberg, samt den damit verbundenen Umständen, und dadurch Verursachten... Excessen seit der Reduktion dem hiesigen Pfarrkirche an die Katholiken von 1654 bis 1742, wo die jetzige protestantische Religionsfreiheit begann und allhier das erste hölznere Bethaus errichtet wurde.
Stron 116. Szer. 257 mm, wys. 385 mm.
Oprawa tekturowa. J. niemiecki.
Prowienycja: Aus Nachlass des Prälaten Karl Berger († 20. V. 1923 Teschen) dem Diöz. Archiv überwiesen.
- I 19. Johannes Heyne: Bistumsgeschichte von Breslau. IV Band. 1875.
Stron 14 + 880. Szer. 270 mm, wys. 392 mm.
Oprawa współczesna: tektura, płótno, skóra. Karty nierównych wymiarów. J. niemiecki i łaciński. Pismo jednej ręki, z małymi dodatkami pisma innej ręki. Pismo trudno czytelne. Na s. 2—7 spis treści sporządzony przez ks. Kurta Engelberta.
- I 20. Joseph Jungnitz: Die drei ersten Breslauer Bischofswahlen nach der Zirkumskription von 1821. Breslau 1916. Maszynopis.

Dotyczy biskupów: Emanuela Schimońskiego, Leopolda Sedlnickiego, Ignacego Rittera i Józefa Knauera.

Stron 245. Szer. 230 mm, wys. 285 mm.

Oprawa współczesna. J. niemiecki.

- I 21a-g. Die Unterschriften von Katholiken des Fürstbistums Breslau und der Delegatur Berlin unter das Bittgesuch des Reichstagsmitgliedes Franz Graf von Ballestrem vom 5. XI. 1877 an den deutschen Kaiser um Aufhebung der Kulturkampfgesetze.

Rękopis ułożony alfabetycznie parafiami:

- a) Regierungsbezirk Breslau
- b) Regierungsbezirk Breslau (zawarte również nazwiska polskie).
- c) Regierungsbezirk Oppeln (bogate wykazy nazwisk polskich).
- d) Regierungsbezirk Oppeln (liczne nazwiska polskie).
- e) Regierungsbezirk Oppeln (liczne nazwiska polskie).
- f) Regierungsbezirk Liegnitz und Diaspora.
- g) Nachträge (Liczne nazwiska polskie oraz drukowane teksty petycji do króla w języku polskim, „aby kapłanom w tym celu od Kościoła św. upowaznionym, przewodniczyć w nauce religii bez wszelkiego ograniczenia było wolno”).

Szer. 220 mm, wys. 342 mm.

Oprawa współczesna. J. niemiecki.

- I 22. Bruchstück einer Abhandlung gegen den Colowratschen Vertrag. Nach 1656.

Stron 172. Szer. 164 mm, wys. 220 mm. Bez oprawy. J. niemiecki i łaciński.

- I 23. Dominic Lindner: Das Merkwürdigste vom Breslauer Bistum.

Stron 1340; brak s. 1—6, 309—330. Szer. 200 mm, wys. 268 mm.

Oprawa nowoczesna: tektura i skóra, płótno. J. niemiecki. Rękopis składa się z czterech części. Posiada spis (allgemeines Realregister).

Opisuje dzieje z l. 965—1795.